

آزمون و اعتباریابی سه مقیاس نگرش‌های دینی دانش‌آموزان

(دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستان‌های دولتی شهر اصفهان در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴)

دکتر محمدعلی زکی

استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه امام حسین(ع)

پذیرش نهایی: ۸۷/۳/۲۰

دریافت مقاله: ۸۶/۱۲/۴

چکیده

در راستای هدف مقاله، تحقیقی به روش پیمایشی انجام گرفته است که داده‌های آن با اجرای چهار پرسشنامه تعهد دینی (RCI-10)، ایمان دینی (RFQ-10)، بلوغ دینی (RMS-10) و سلامت عمومی گلدبرگ (GHO-28) بر روی ۲۰۰ دانش‌آموز دختر و پسر دبیرستانهای دولتی شهر اصفهان در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ جمع‌آوری شد.

در این پژوهش با استفاده از روش آماری تحلیل عاملی، پایایی و اعتباریابی سه مقیاس نگرشهای دینی بررسی شد. نتایج تحلیل عاملی، وجود سه عامل تعهد، ایمان و بلوغ دینی را تأیید کرد. نتایج این مطالعه نشان داد که سه مقیاس نگرشهای تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی از پایایی معتبر، مطلوب و رضایت‌بخش و زیادی برخوردار است و در نتیجه می‌تواند ابزار مناسبی برای ارزیابی این سه سازه نگرش دینی باشد.

اعتبار این سه مقیاس با اجرای همزمان آن با مقیاس سلامت عمومی در میان دانش‌آموزان سنجیده شد. داده‌ها معرف روابط معنادار آماری نمره‌های سه مقیاس تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی با سلامت عمومی است. این نتایج بیانگر اعتبار سه مقیاس نگرشهای دینی است. با توجه به نتایج این تحقیق پیشنهاد می‌شود که ویژگیهای روان‌سنجی این سه مقیاس در مورد گروه‌های مختلف بیشتر مورد بررسی قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: نگرشهای دینی، بلوغ دینی، تعهد دینی، ایمان دینی، تعلیم و تربیت دینی.

مقدمه

محققان و نظریه پردازان حوزه جامعه شناسی دین به بررسی و تحلیل تأثیرات دین بر زندگی فردی و اجتماعی، سلامت روانی، شیوه‌های رویارویی با مشکلات و هم چنین شیوه پردازش اطلاعات مربوط به معنی زندگی و هدفمندی آن می‌پردازند. علاوه بر آن مقیاس‌های اندکی برای سنجش موضوعات مختلف جامعه‌شناسی دین طراحی شده است.

مقیاس‌های موجود به دلیل مسائل فرهنگی و اجتماعی در جوامع خاصی (غربی) کاربرد دارد و کاربرد این مقیاس‌ها در فرهنگ اسلامی مناسب نیست. به همین دلیل مقیاس‌های ساخته شده در حوزه روانشناسی دین را نمی‌توان مورد استفاده قرار داد مگر در جامعه اسلامی مورد اعتباریابی قرار گیرد.

یکی از مفاهیم اساسی در حوزه نگرش‌های دینی، مفهوم تعهد دینی است. مؤلفان تعهد را به عنوان فرایندی اجتماعی در نظر می‌گیرند که در حوزه‌های مختلف زندگی (مانند ازدواج، کار، سیاست و مذهب) نمود می‌یابد. تعهد شامل مؤلفه‌های شناختی و رفتاری است. تعهد مذهبی تعامل بین هشیاری مذهبی و مشارکت مذهبی افراد تعریف شده است (دیویدسون^۱ و نادسن^۲، ۱۹۷۷).

تعهد مذهبی با چند روش، عملیاتی و اندازه‌گیری شده است؛ از جمله عضویت یا عدم عضویت در سازمانهای مذهبی، میزان مشارکت در فعالیتهای مذهبی (مانند فراوانی شرکت در نمازجماعت)، نگرشها و اهمیت تجربه مذهبی و اعتقاد به باورهای مذهبی سنتی (هیل^۳ و هود^۴، ۱۹۹۹). اخیراً مقیاس کوتاهی برای سنجش تعهد مذهبی ساخته شده و چندین مطالعه ویژگیهای روان‌سنجی آن را بررسی کرده است

1- Davidson

2- Knudsen

3- Hill

4- Hood

مک کابی^۱، مانسون^۲ و گرانت^۳، ۲۰۰۱). پرسشنامه تعهد مذهبی^۴ (RCI-10)، براساس مقیاس ۶۲ سؤالی (ساندیج^۵، ۱۹۹۹)، ۲۰ سؤالی (مک کالوف^۶ و ورثینگتون^۷، ۱۹۹۵؛ سورو^۸ و ورثینگتون و مک کالوف، ۱۹۹۳) و مقیاس ۱۷ سؤالی (مک کالوف و همکاران، ۱۹۹۷) ساخته شده است. از این مقیاس می‌توان در تحقیقات، مشاوره و روانشناسی سلامت استفاده کرد (به نقل از مک کابی، مانسون و گرانت، ۲۰۰۱). پرسشنامه ۱۷ سؤالی تعهد مذهبی (RCI-17) بر مبنای نظریه ورثینگتون (۱۹۸۸) درباره ارزش‌های مذهبی است. مک کالوف و ورثینگتون، ماکسی و راشل (۱۹۹۷) دریافتند که ۱۷ سؤال از ۲۰ سؤال مربوط به تعهد مذهبی در یک عامل قرار دارد و به همین دلیل پرسشنامه آنها ۱۷ سؤالی است. پرسشنامه ۱۷ سؤالی تعهد مذهبی همسانی درونی زیادی (0/۹۴=آلفا) را نشان داد و همبستگی کاملاً قوی با سایر مقیاس‌های اعتقادات و انگیزش مذهبی دارد (مک کالوف و همکاران، ۱۹۹۷). ورثینگتون و همکارانش (۲۰۰۳) با انجام دادن تحلیل عاملی مقیاس ۱۷ سؤالی تعهد مذهبی را به ۱۰ سؤال کاهش دادند. در این ده سؤال، دو عامل پیدا شد که ارزش ویژه بالاتر از یک داشت و ۷۲ درصد واریانس کل سؤالات را تبیین می‌کند. میانگین، انحراف استاندارد، بارهای عاملی و اشتراکهای هر سؤال مقیاس ۱۰ سؤالی تعهد مذهبی در جدول (۱) آورده شده است. ماتریس همبستگی درونی نیز در جدول (۲) آورده شده است.

- 1- Mockabee
- 3- Grant
- 5- Sandage
- 7- Worthington

- 2- Manson
- 4- Religious Commitment Inventory
- 6- McCullough
- 8- Morrow

جدول ۱- سؤالات، بارهای عاملی، میانگین و انحراف معیار سؤالات و اشتراک برای

پرسشنامه ۱۰ سؤالی تعهد دینی

سؤالا	تعهد دینی درون فردی	تعهد دینی بین فردی	میانگین	انحراف معیار	مقدار اشتراک
۵	۰/۸۱	۰/۳۴	۲/۵۶	۱/۵۱	۰/۷۲
۳	۰/۷۸	۰/۳۰	۲/۴۹	۱/۳۱	۰/۶۴
۸	۰/۷۶	۰/۳۲	۲/۵۲	۱/۳۶	۰/۶۴
۷	۰/۶۷	۰/۴۸	۲/۲۵	۱/۳۷	۰/۶۷
۴	۰/۶۶	۰/۴۷	۲/۸۹	۱/۵۶	۰/۶۴
۱	۰/۵۹	۰/۳۲	۱/۹۶	۱/۱۶	۰/۴۸
۹	۰/۳۱	۰/۸۳	۲/۳۴	۱/۳۶	۰/۶۶
۶	۰/۳۵	۰/۷۳	۲/۶۴	۱/۴۶	۰/۶۱
۱۰	۰/۳۹	۰/۷۱	۱/۷۵	۱/۱۵	۰/۶۴
۲	۰/۳۱	۰/۶۲	۲/۲۴	۱/۳۲	۰/۴۷

توجه: اعدادی که به صورت پررنگ نوشته شده‌اند بارهای عاملی عامل مورد نظر است.

جدول ۲- همبستگی ویژگیهای شرکت کنندگان، مقیاس ۱۰ سؤال تعهد دینی، تعهد

دینی درون فردی و تعهد دینی بیرون فردی، مذهبی بودن روکیچ، مقیاسهای تک سؤالی

مذهبی بودن و معنوی بودن و مقیاس اخلاقی (مطالعه ورثینگتون و همکاران، ۲۰۰۲)

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
سن	۱											
جنسیت	۰/۰۵	۱										
قومیت	۰/۰۴	-۰/۱۶	۱									
تعهد دینی	-۰/۰۱	-۰/۱۳	-۰/۰۱	۱								
تعهد دینی درون فردی	۰/۰۱	-۰/۱۰	۰/۱۰	۰/۹۶	۱							
تعهد دینی بیرون فردی	-۰/۰۴	-۰/۱۴	-۰/۰۵	-۰/۸۹	۰/۷۲	۱						
مذهبی بودن روکیچ	۰/۰۹	-۰/۰۸	-۰/۱۰	۰/۵۴	۰/۵۲	۰/۴۸	۱					

				۱	۰/۲۷۰	۰/۲۲۰	۰/۲۶۰	۰/۲۰۰	۰/۲۴۰	۰/۱۰۶	۰/۰۸	۰/۰۸	شکرگزارانه نقدگرانه شکمی
			۱	۰/۲۷۰	۰/۲۲۰	۰/۲۶۰	۰/۲۰۰	۰/۲۴۰	۰/۱۰۶	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	سازمان‌گرا
				۱	۰/۲۷۰	۰/۲۲۰	۰/۲۶۰	۰/۲۰۰	۰/۲۴۰	۰/۱۰۶	۰/۰۸	۰/۰۸	فراوان نقدگرانه شکمی
			۱	۰/۲۷۰	۰/۲۲۰	۰/۲۶۰	۰/۲۰۰	۰/۲۴۰	۰/۱۰۶	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	ممنوعیت مشارکت ممنوعیت انسان عزت‌انگیز
۱	۰/۲۷۰	۰/۲۲۰	۰/۲۶۰	۰/۲۰۰	۰/۲۴۰	۰/۱۰۶	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۸	اخلاقی

جدول ۳- داده‌های هنجاری برای پرسشنامه ۱۰ سؤالی تعهد دینی

(اقتباس از ورثینگتون و همکاران ۲۰۰۲)

نمونه	مطالعه	تعداد	مقیاس کامل تعهد دینی	تعهد دینی درون فردی (عامل ۱)	تعهد دینی بین فردی (عامل ۲)
دانشجویان دانشگاه	داده‌های آرشیوی جمع‌آوری شده در طی ۷ سال	۷۱۰	۲۳/۱(۱۰/۲)	۱۴/۴(۶/۷)	۸/۸(۴/۳)
دانشجویان دانشگاه	مطالعه ۱	۱۵۵	۲۳/۶(۱۰/۸)	۱۴/۷(۷/۱)	۹(۴/۵)
دانشجویان دانشگاه	مطالعه ۲	۱۳۲	۲۵/۷(۱۱/۹)	۱۵/۹(۷/۳)	۹/۸(۵/۱)
دانشجویان مسیحی	مطالعه ۳	۱۵۰	۳۸/۵(۷/۹)	۲۴/۶(۴/۹)	۱۳/۴(۳/۷)
بزرگان متأهل مسیحی	مطالعه ۴	۱۹۰	۳۹(۹/۳)	۲۴(۵/۹)	۱۵/۲(۳/۷)
دانشجویان دانشگاه	مطالعه ۵	۴۶۸	۲۲/۸(۱۰/۵)	۱۴/۱(۶/۶)	۸/۵(۴/۴)
نمونه فرعی دانشجویان بودایی	مطالعه ۵	۵۲	۲۱/۱(۸/۸)	۱۳/۲(۵/۳)	۷/۹(۳/۸)
نمونه فرعی دانشجویان مسیحی	مطالعه ۵	۲۷۸	۲۵/۸(۱۰/۳)	۱۶(۶/۳)	۹/۸(۴/۴)
نمونه فرعی دانشجویان هندو	مطالعه ۵	۱۰	۲۴/۵(۹/۹)	۱۵/۱(۶/۹)	۹/۴(۳/۳)

۱۱/۳(۶)	۱۸/۴(۹/۲)	۲۹/۷(۱۵/۱)	۱۲	مطالعه ۵	مؤنه فرعی دانشجویان لمان
۵/۳(۲/۵)	۹/۵(۵)	۱۴/۹(۷/۱)	۱۱۶	مطالعه ۵	مؤنه فرعی دانشجویان غیر مذهبی
۱۳/۹(۴/۷)	۲۳/۱(۶/۳)	۳۷(۱۰/۴)	۱۶۷	مطالعه ۶	براجعان مراکز مسیحی
۷/۳(۴/۵)	۱۴/۱(۷/۷)	۲۱/۴(۱۱/۷)	۴۶	مطالعه ۶	براجعان مراکز مشاوره
۱۷/۴(۳)	۲۸/۵(۱/۸)	۴۵/۹(۴/۴)	۳۳	مطالعه ۶	درمانگران مراکز مسیحی
۹/۳(۴/۴)	۱۶/۲(۷/۲)	۲۵/۵(۱۱/۳)	۱۸	مطالعه ۶	درمانگران مراکز مشاوره

میانگین مقیاس کامل ۲۳/۶ (انحراف معیار = ۱۰/۸) بود. عامل اول (بازارزش ویژه = ۶/۲) شش سؤال داشت که ۶۲ درصد واریانس مشترک را تبیین می کرد. این عامل تعهد مذهبی درون فردی (شناختی) را نشان می دهد که میانگین آن ۱۴/۱ (انحراف معیار = ۷/۱) بود. عامل دوم (بازارزش ویژه = ۱۰/۱) چهار سؤال داشت که ۱۰/۱ درصد واریانس مشترک را تبیین می کرد. این عامل تعهد مذهبی درون فردی (عمدتاً رفتاری) را نشان می دهد که میانگین آن ۹ (و انحراف معیار = ۴/۵) بود.

منظور از تعهد درون فردی تعهد دینی آن بخشی است که ماهیت شناختی دارد و موضوعاتی هم چون لذت بردن از اعتقادات دینی، اهمیت دادن به اعتقادات دینی، کید بر رشد و فهم اعتقادات دینی، پاسخگو بودن دین نسبت به سؤالات متعدد بشر غیره می پردازد. منظور از تعهد بیرون دینی بخشی را دربرمی گیرد که شامل موارد ذیل باشد: کمک مالی به سازمانهای خیریه مذهبی، خواندن مرتب قرآن، احساسات از فعالیت در گروه ها و دسته های مذهبی و شرکت در مجالس دینی.

همسانی درونی و همبستگی های درونی خرده مقیاس ها

ضریب آلفا برای مقیاس ۱۰ سؤالی تعهد مذهبی ۰/۹۳ و خرده مقیاس های آن برای تعهد مذهبی درون فردی، ۰/۹۲ و برای تعهد مذهبی بین فردی ۰/۸۷ بود. ضریب همبستگی پیرسون برای تعیین همبستگی درونی مقیاس های فرعی محاسبه شده است. تعهد مذهبی درون فردی با تعهد بین فردی همبستگی زیادی ($r = 0.72$, $P < /0.01$) داشت.

پایایی بازآزمایی^۱ سه هفته ای: ضرایب پایایی بازآزمایی سه هفته ای برای مقیاس کامل ۰/۸۷، مقیاس فرعی تعهد مذهبی درون فردی ۰/۸۶ و مقیاس فرعی تعهد مذهبی بین فردی ۰/۸۳ گزارش شده است.

اعتبار سازه^۲: همبستگی درونی تمام مقیاسها در جدول (۲) به طور خلاصه آورده شده است. برای ارزیابی اعتبار سازه نمره های مقیاس ۱۰ سؤالی تعهد مذهبی، تحلیل واریانس یکطرفه براساس ارزش های روکیچ (۱۹۶۷) به نقل از مک کابی، مانسون و گران. (۲۰۰۱) انجام شد. نمره های مقیاس کامل تعهد مذهبی به طور معنی داری در افرادی بیشتر بود که رتبه بندی زیادی در ارزشها داشتند. علاوه بر این ضریب همبستگی پیرسون مقیاس ۱۰ سؤالی تعهد مذهبی، مقیاس تعهد مذهبی درون فردی و مقیاس تعهد مذهبی بین فردی با نمره های مقیاس تک سؤالی مشارکت مذهبی محاسبه شد که به ترتیب عبارت است از: ($r = 0.70$, $P < /0.001$)، ($r = 0.60$, $P < /0.001$)، ($r = 0.74$, $P < /0.001$).

اعتبار تمیزی^۱: مقیاس کامل تعهد مذهبی، مقیاس تعهد مذهبی درون فردی و مقیاس تعهد مذهبی بین فردی با مقیاس تک سؤالی معنویت همبستگی معنی داری نداشت. این همبستگی‌ها به ترتیب عبارت است از: $(r=0.18, P=0.30)$; $(r=0.20, P=0.10)$ و $(r=0.12, P=0.14)$. هم چنین با مقیاس اخلاقی، همبستگی معنی داری نداشت.

اعتبار ملاکی^۲: برای ارزیابی اعتبار ملاکی ضریب همبستگی پیرسون مقیاس کامل، مقیاس تعهد مذهبی درون فردی و مقیاس تعهد مذهبی بین فردی و فراوانی شرکت در فعالیتهای مذهبی محاسبه شد. فراوانی شرکت در فعالیتهای مذهبی با نمره‌های سه مقیاس فوق همبستگی معنی داری داشت که همبستگی‌ها به ترتیب عبارت است از: $(r=0.70, P<0.001)$; $(r=0.60, P<0.001)$ و $(r=0.73, P<0.001)$.

اعتبار همزمان^۳: برای تعیین اعتبار همزمان، همبستگی نمره‌های مقیاس ۱۰ سؤالی تعهد مذهبی با میزان همدلی با مالباخته و انگیزش برای انتقام گرفتن دزد و پرهیز از دزد محاسبه شد. مقیاس همدلی با نمره‌های مقیاس ۱۰ سؤالی تعهد مذهبی همبستگی مثبت $(r=0.40, P<0.01)$ داشت و لسی مقیاس فرعی انتقام‌گیری با نمره‌های مقیاس ۱۰ سؤالی تعهد مذهبی همبستگی منفی $(r=-0.30, P<0.01)$ و پرهیز از دزد با تعهد مذهبی همبستگی معنی داری نداشت $(r=0.11)$.

دومین مفهوم مورد توجه در حوزه نگرشهای دینی NV; HV; K، مفهوم ایمان دینی است. پلاتنه^۴، باکاسینی^۵ (۲۰۰۲، ۱۹۹۷) برای اندازه‌گیری ایمان دینی مقیاسی ساخته‌اند که در بردارنده ابعاد متفاوت نیست. پرسشنامه ایمان دینی (RFQ) مقیاس

1 - discriminant validity

3 - Concurrent validity

5- Boccaccini

2 - Criterion validity

4- Plante

خود سنجی ۱۰ سؤال دارد که براساس طیف لیکرت چهار درجه‌ای میزان ایمان دینی تعیین می‌شود. این مقیاس پایایی بسیار خوبی ($r = 0/92$) به روش دو نیمه کردن و همسانی درونی (آلفای کرونباخ = $0/95$) را نشان داده است. نمره گذاری این مقیاس آسان است و با جمع کردن نمره های تمام سؤاها نمره کل به دست می‌آید. پایایی این ابزار در تحقیقات متعددی بسیار معتبر گزارش شده است (برای مثال پلانته و همکاران ۱۹۹۹، ۲۰۰۰، ۲۰۰۱ الف و ب، ۲۰۰۲ الف و ب، شرم و همکاران ۱۹۹۹، ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱، لویس و همکاران، ۲۰۰۱، ادواردز و همکاران، ۲۰۰۲ استورج و همکاران، ۲۰۰۴ الف و ب، پلانته و کانچولا، ۲۰۰۴).

سومین مفهومی که در حوزه نگرشهای دینی مورد بررسی قرار گرفته، مفهوم بلوغ دینی است. دادلی^۱ و کروز^۱ (۱۹۹۰، ۲۰۰۰) برای سنجش بلوغ دینی یک مقیاس ۱۱ سؤالی ساخته‌اند که براساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای به آن پاسخ داده می‌شود. نتایج مطالعات دادلی و کروز در خصوص مقیاس بلوغ دینی (RMS) ۸ سؤال از ۱۱ سؤال را تأیید می‌کند. سؤالات ۴ و ۱۰ اگر چه با سؤالات دیگر در یک طبقه قرار می‌گیرد، همبستگی منفی با آنها دارد. بنابراین ۶ سؤال مقیاس ۱۱ سؤالی آنها تأیید شده است. نتایج تحقیق کول وورثام (۲۰۰۲) برای ارزیابی مقیاس بلوغ دینی، نشان‌دهنده اعتباریابی این پرسشنامه است که گویه‌های آن قابل کاهش به دو عامل است.

هدف از اجرای این تحقیق، آزمون و اعتباریابی سه مقیاس تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی است. شایان ذکر است اگر چه این مقیاسها در جامعه دانش

آموزی اعتباریابی شده، امید است تا حد قابل قبولی بتواند تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی سایر اقشار جامعه ایرانی را مورد سنجش قرار دهد.

آزمودنی‌ها و روش اجرا

شرکت کنندگان در این تحقیق ۲۰۰ دانش آموز دختر و پسر سال دوم دبیرستان‌های دولتی شهر اصفهان بوده‌اند. چندین دبیرستان از دبیرستانهای دولتی به طور تصادفی انتخاب شدند و پرسشنامه‌ها توسط دانش آموزان کلاسهای دوم تکمیل شدند. روش تحقیق از نوع پیمایشی و ابزار تحقیق شامل سه پرسشنامه نگرش‌های دینی معتبر و استاندارد است. روشهای آماری تحقیق شامل تحلیل توصیفی است و برای اعتباریابی سه مقیاس تحقیق از تحلیل استنباطی (آماره آزمون t، تحلیل واریانس و ضرایب همبستگی و تحلیل عاملی) استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

شاخصهای توصیفی سه مقیاس نگرشهای دینی میانگین (و انحراف معیار) نمره‌های کل آزمودنی‌ها، آزمودنیهای دختر و آزمودنیهای پسر در سه مقیاس نگرشهای دینی (تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی) در جدول (۴) آورده شده است. میانگین نمره‌های آزمودنیهای دختر و پسر در مقیاسهای تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی با استفاده از آزمون t مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این آزمون نشان داد که نمره‌های آزمودنیهای دختر و پسر در این سه مقیاس، تفاوت معنی‌داری ندارد.

جدول ۴- میانگین و انحراف معیار نمره‌های کل، دختر و پسر در سه مقیاس

پسران		دختران		کل		شاخص‌ها مقیاس
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۸/۳۸	۲۷/۵۵	۸/۳۳	۲۷/۶۲	۸/۳۳	۲۷/۵۸	تعهد دینی
۵/۲۸	۴۲/۴۸	۴/۱۷	۴۲/۵	۴/۷۵	۴۲/۴۹	ایمان دینی
۴/۹۶	۴۰/۵۶	۴/۳۵	۴۰/۵۹	۴/۶۵	۴۰/۵۷	بلوغ دینی

میانگین (و انحراف معیار) نمره‌های آزمودنی‌ها به تفکیک رشته‌های تحصیلی (ریاضی فیزیک، علوم تجربی و علوم انسانی)، در سه مقیاس نگرشهای دینی (تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی) در جدول (۵) آورده شده است. میانگین نمره‌های آزمودنی‌های رشته‌های سه گانه آموزشی در مقیاسهای تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی با استفاده از آزمون تحلیل واریانس مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این آزمون نشان داد که نمره‌های آزمودنی‌های سه گرایش تحصیلی در مقیاس تعهد دینی تفاوت معنی‌داری ندارد؛ اما درباره مقیاسهای ایمان دینی و بلوغ دینی تفاوت در مراتب اهمیت اول تا سوم به ترتیب به رشته‌های علوم تجربی، علوم انسانی و ریاضی فیزیک مربوط است.

جدول ۵- میانگین و انحراف معیار نمره‌های دانش آموزان به تفکیک رشته تحصیلی در سه مقیاس

رشته علوم انسانی		رشته علوم تجربی		رشته ریاضی فیزیک		شاخص‌ها مقیاس
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۶/۶۲	۲۶/۳۸	۸/۱۸	۲۷/۸۹	۹/۹۷	۲۸/۶	تعهد دینی
۴/۰۳	۴۲/۴۰	۴/۵۹	۴۳/۷۳	۵/۳۶	۴۱/۳۵	ایمان دینی
۳/۷۵	۴۰/۶	۵	۴۲	۴/۸۲	۳۹/۱۳	بلوغ دینی

ساخت سه مقیاس نگرشهای دینی

در مرحله اول تحقیق، ۱۰ ماده مقیاس تعهد دینی، ۱۰ ماده مقیاس ایمان دینی و ۱۱ ماده مقیاس بلوغ دینی ترجمه شد. از آزمودنیها خواسته شد تا در مقابل هر یک از ۳۱ ماده پرسشنامه، یکی از پنج گزینه را انتخاب کنند.

از مجموع ۳۱ ماده تحلیل عوامل شده یک ماده به این دلایل از مقیاس بلوغ دینی حذف شده است: اول اینکه با حذف ماده نهم ضریب آلفا افزایش می یابد. دوم اینکه کمترین همبستگی ماده ها با کل ماده ها مربوط به ماده نهم است. سوم اینکه بیشترین واریانس مقیاس در زمانی که این ماده حذف می شود، بسیار کاهش می یابد و سرانجام تحلیل عاملی بیانگر این است که بار عاملی ماده ۹، کمترین بار عاملی را نسبت به سایر ماده ها دارد.

تحلیل عاملی سه مقیاس نگرشهای دینی به صورت جداگانه

تحلیل عاملی مقیاس ایمان دینی

یافته های تحقیق در مورد آزمون KMO مقیاس ایمان دینی انجام شد که ضرایب به دست آمده رضایت بخش بود (۰/۸۳۸). هم چنین آزمون بارتلت برای کرویت مقیاس در سطح $P < 0/0001$ معنی دار بود (۴۲۵/۶۰۹). نتایج تحلیل عوامل نشان داد که مقیاس نگرش ایمان دینی در دو عامل کاهش پیدا می کند. جدول (۶) ماده های عامل استخراج شده و بارهای عاملی آنها را با ارزش بیشتر از یک نشان می دهد. نتایج نشان می دهد که عامل اول ایمان دینی ۲۵/۵۹ درصد واریانس شش گویه و عامل دوم ایمان دینی ۲۱/۸۱ درصد واریانس چهار گویه ایمان دینی را تبیین می کند. مقدار ویژه عامل اول و دوم به ترتیب ۲/۵۶ و ۲/۱۸۱ محاسبه شده است. شاخصهای آمار

توصیفی ده ماده (گویه) مقیاس ایمان دینی نشاندهنده این است که نه گویه ابزار میانگین بالای چهار دارد و فقط گویه ۵ دارای نمره میانگین ۳/۶۲، است.

جدول ۶- سؤالات بارهای عاملی، میانگین و انحراف معیار سؤالات و اشتراک

پرسشنامه ایمان دینی

سؤالا	عامل اول	عامل دوم	میانگین	انحراف معیار	مقدار اشتراک
ایمان ۵	۰/۷۶۸		۳/۶۲	۰/۹۶	۰/۶۰۵
ایمان ۱	۰/۶۵۳		۴/۳۰	۰/۸۴	۰/۴۵۵
ایمان ۲	۰/۶۱۲		۴/۴۱	۰/۸۶	۰/۴۴۷
ایمان ۳	۰/۵۹۶		۴/۱۵	۰/۷۹	۰/۴۱۱
ایمان ۶	۰/۵۹۶		۴/۲۰	۰/۸۱	۰/۳۵۷
ایمان ۸	۰/۵۰۴		۴/۳۱	۰/۷۸	۰/۳۳۸
ایمان ۷		۰/۷۷۷	۴/۷۱	۰/۶۱	۰/۶۰۶
ایمان ۴		۰/۷۲۱	۴/۲۶	۰/۷۹	۰/۵۳۴
ایمان ۹		۰/۶۲۶	۴/۲۹	۰/۷۷	۰/۵۵۴
ایمان ۱۰		۰/۵۷۴	۴/۲۶	۰/۷۸	۰/۴۴۴

تحلیل عاملی مقیاس بلوغ دینی

یافته های تحقیق در زمینه آزمون KMO مقیاس بلوغ دینی انجام شد که ضرایب به دست آمده رضایت بخش بود (۰/۸۰۲). هم چنین آزمون بارتلت برای کرویت مقیاس در سطح $P < 0/0001$ معنی دار بود (۲۶۴/۳۳۸). نتایج تحلیل عوامل نشان داد که مقیاس نگرش بلوغ دینی در دو عامل کاهش پیدا می کند. جدول (۷) ماده های عامل استخراج شده و بارهای عاملی آنها را با ارزش بیشتر از یک نشان می دهد. نتایج نشان می دهد که عامل اول بلوغ دینی ۲۱/۲۷ درصد واریانس پنج گویه و عامل

دوم بلوغ دینی ۱۹/۴۷ درصد واریانس پنج گویه دیگر مقیاس را تبیین می کند. مقدار ویژه عامل اول و دوم به ترتیب ۲/۱۲۷ و ۱/۹۴۸ محاسبه شده است. شاخصهای آمار توصیفی ده ماده (گویه) مقیاس بلوغ دینی نشاندهنده این است که شش گویه ابزار دارای میانگین بالای چهار بوده، و گویه های ۸، ۹، ۴ و ۱۰ دارای نمره میانگین بالای سه بوده است.

جدول ۷- سؤالات، بارهای عاملی، میانگین و انحراف معیار سؤالات و اشتراک

پرسشنامه بلوغ دینی

سؤاها	عامل اول	عامل دوم	میانگین	انحراف معیار	مقدار اشتراک
بلوغ ۸	۰/۶۹۲		۳/۹۲	۰/۸۵	۰/۴۸
بلوغ ۶	۰/۶۸۳		۴/۲۱	۰/۸۲	۰/۴۷۲
بلوغ ۹	۰/۶۲۴		۳/۶۳	۱/۰۷	۰/۴۰۹
بلوغ ۴	۰/۵۳۸		۳/۸۹	۰/۸۸	۰/۴۰۸
بلوغ ۱۰	۰/۴۹۷		۳/۶۷	۱/۰۹	۰/۳۱۱
بلوغ ۲		۰/۶۷۵	۴/۰۵	۰/۸۴	۰/۵۲۴
بلوغ ۵		۰/۶۶۱	۴/۳۹	۰/۷۹	۰/۴۴۱
بلوغ ۱		۰/۶۵۵	۴/۲۷	۰/۸۲	۰/۴۴۴
بلوغ ۳		۰/۴۶۹	۴/۰۶	۰/۷۵	۰/۳۷۲
بلوغ ۷		۰/۴۴۴	۴/۴۸	۰/۷۱	۰/۲۱۴

تحلیل عاملی مقیاس تعهد دینی

یافته های تحقیق در خصوص آزمون KMO مقیاس تعهد دینی انجام شد که سرباب به دست آمده رضایت بخش بود (۰/۸۹). هم چنین آزمون بارتلت برای کرویت مقیاس در سطح $P < ۰/۰۰۰۱$ معنی دار بود (۷۱۲/۱۶۴). نتایج تحلیل عوامل

نشان داد که مقیاس نگرش تعهد دینی در دو عامل کاهش پیدا می کند. جدول (۸) ماده های عامل استخراج شده و بارهای عاملی آنها را با ارزش بیشتر از یک نشان می دهد. نتایج نشان می دهد که عامل اول تعهد دینی $۳۸/۵۳$ درصد واریانس هشت گویه و عامل دوم تعهد دینی $۱۷/۵۳$ درصد واریانس دو گویه دیگر مقیاس را تبیین می کند. مقدار ویژه عامل اول و دوم به ترتیب $۳/۸۵۳$ و $۱/۷۵۴$ محاسبه شده است. شاخصهای آمار توصیفی ده ماده (گویه) مقیاس تعهد دینی نشاندهنده این است که هفت گویه ابزار میانگین بالای دو داشته، و گویه های ۱، ۳ و ۱۰ دارای نمره میانگین بالای سه بوده است.

جدول ۸- سؤالات، بارهای عاملی، میانگین و انحراف معیار سؤالات و اشتراک

پرستشنامه تعهد دینی

سؤالها	عامل اول	عامل دوم	میانگین	انحراف معیار	مقدار اشتراک
تعهد ۹	۰/۷۷		۲/۸۵	۱/۳۸	۰/۶۰۲
تعهد ۸	۰/۷۴۲		۲/۵۹	۱/۲۸	۰/۵۵۶
تعهد ۷	۰/۷۱۸		۲/۴۲	۱/۲۲	۰/۶۲۸
تعهد ۶	۰/۷۱۲		۲/۷۲	۱/۲۶	۰/۵۷۸
تعهد ۵	۰/۶۹۲		۲/۴۱	۱/۲۴	۰/۵۳۸
تعهد ۴	۰/۶۶۵		۲/۴۱	۱/۲۶	۰/۳۷۶
تعهد ۱۰	۰/۶۱۳		۳/۳۳	۱/۳۷	۰/۳۷۵
تعهد ۳	۰/۵۴۳		۳/۰۱	۱/۲۱	۰/۳۶۵
تعهد ۲	۰/۸۴۲		۲/۸۲	۱/۱۸	۰/۷۱۱
تعهد ۱	۰/۷۴۳		۳/۰۴	۱/۰۲	۰/۶۴۵

پایایی^۱ سه مقیاس نگرشهای دینیالف) همسانی درونی^۲ مقیاس ایمان دینی

برای ارزیابی و سنجش همسانی درونی مقیاس ایمان دینی، ضریب آلفای کرونباخ بر روی داده‌های نمونه اصلی ($N = 200$) با ۱۰ ماده محاسبه شد و نتایج زیر به تفکیک ضریب با حذف گویه و همبستگی با کل مقیاس در مورد هر گویه در جدول (۹) گزارش می‌شود. ضریب آلفای کرونباخ برای کل آزمودنیها (۰/۷۹۴۲)، برای آزمودنیهای دختر (۰/۷۳۹۱)، و برای آزمودنیهای پسر (۰/۸۳۴۹) محاسبه شده است. ملاحظه می‌شود که تمام ضرایب به دست آمده بسیار رضایت‌بخش است. علاوه بر آن میزان پایایی ابزار ایمان دینی به تفکیک سه گرایش تحصیلی به ترتیب ریاضی فیزیک (۰/۸۱۹۳)، علوم تجربی (۰/۷۹۴۷) و علوم انسانی (۰/۷۳۳۲) به دست آمده که از نظر آماری بسیار معتبر و مطلوب است.

جدول ۹- شاخصهای پایایی (آماره آلفاکرونباخ) پرسشنامه ایمان دینی

گویه (ماده)	شاخصهای پایایی مقیاس		گویه (ماده)	شاخصهای پایایی مقیاس	
	پایایی با حذف گویه	همبستگی با کل مقیاس		پایایی با حذف گویه	همبستگی با کل مقیاس
ایمان ۱	۰/۷۷۴	۰/۴۸۵	ایمان ۶	۰/۷۷۶	۰/۴۶۵
ایمان ۲	۰/۷۷۰	۰/۵۱۵	ایمان ۷	۰/۷۸۴	۰/۴۰۱
ایمان ۳	۰/۷۷۳	۰/۴۸۸	ایمان ۸	۰/۷۷۸	۰/۴۴۶
ایمان ۴	۰/۷۸۱	۰/۴۱۸	ایمان ۹	۰/۷۶۳	۰/۵۸۲
ایمان ۵	۰/۷۸۷	۰/۳۹۶	ایمان ۱۰	۰/۷۷۴	۰/۴۸۵

ب) همسانی درونی مقیاس بلوغ دینی

برای ارزیابی و سنجش همسانی درونی مقیاس بلوغ دینی، ضریب آلفای کرونباخ بر روی داده‌های نمونه اصلی ($N = 200$) با ۱۰ ماده محاسبه شد و نتایج زیر به تفکیک ضریب با حذف گویه و همبستگی با کل مقیاس در مورد هر گویه در جدول (۱۰) گزارش می‌شود. ضریب آلفای کرونباخ برای کل آزمودنیها (۰/۷۲۳۳)، برای آزمودنیهای دختر (۰/۶۶۰۴) و برای آزمودنیهای پسر (۰/۷۷۸۳) محاسبه شده است. ملاحظه می‌شود که ضرایب به دست آمده بسیار رضایت‌بخش است. علاوه بر آن میزان پایایی ابزار ایمان دینی به تفکیک سه گرایش تحصیلی به ترتیب ریاضی فیزیک (۰/۷۱۱۹)، علوم تجربی (۰/۷۸۷۴) و علوم انسانی (۰/۵۷۲۶) به دست آمده که از نظر آماری بسیار معتبر و مطلوب است.

جدول ۱۰- شاخصهای پایایی (آماره آلفاکرونباخ) پرسشنامه بلوغ دینی

شاخصهای پایایی مقیاس		شاخصهای پایایی مقیاس			
همبستگی با کل مقیاس	پایایی با حذف گویه	گویه (ماده)	همبستگی با کل مقیاس	پایایی با حذف گویه	گویه (ماده)
۰/۴۰۱	۰/۶۹۸	بلوغ ۶	۰/۳۶۶	۰/۷۰۴	بلوغ ۱
۰/۲۷۲	۰/۷۱۶	بلوغ ۷	۰/۴۸۶	۰/۶۸۵	بلوغ ۲
۰/۳۵۲	۰/۷۰۶	بلوغ ۸	۰/۴۳۹	۰/۶۹۲	بلوغ ۳
۰/۴۰۷	۰/۶۹۸	بلوغ ۹	۰/۴۵۷	۰/۶۸۹	بلوغ ۴
۰/۳۹۱	۰/۷۰۲	بلوغ ۱۰	۰/۲۶۷	۰/۷۱۸	بلوغ ۵

ج) همسانی درونی مقیاس تعهد دینی

برای ارزیابی و سنجش همسانی درونی مقیاس تعهد دینی، ضریب آلفای کرونباخ بر روی داده‌های نمونه اصلی ($N = 200$) با ۱۰ ماده محاسبه شد و نتایج زیر

تفکیک ضریب با حذف گویه و همبستگی با کل مقیاس در مورد هر گویه در جدول (۱۱) گزارش می شود. ضریب آلفای کرونباخ برای کل آزمودنیها (۰/۸۶۳۳)، برای آزمودنیهای دختر (۰/۸۵۵۸) و برای آزمودنیهای پسر (۰/۸۷۲۳) محاسبه شده است. ملاحظه می شود که تمام ضرایب به دست آمده بسیار ضایع بخش است. علاوه بر آن میزان پایایی ابزار ایمان دینی به تفکیک سه گرایش تحصیلی به ترتیب ریاضی فیزیک (۰/۹۰۶)، علوم تجربی (۰/۸۶۰۶) و علوم انسانی (۰/۷۷۶۸) به دست آمده که از نظر آماری بسیار معتبر و مطلوب است.

جدول ۱۱- شاخصهای پایایی (آماره آلفا کرونباخ) پرسشنامه تعهد دینی

شاخصهای پایایی مقیاس		گویه (ماده)	شاخصهای پایایی مقیاس		گویه (ماده)
همبستگی با کل مقیاس	پایایی با حذف گویه		همبستگی با کل مقیاس	پایایی با حذف گویه	
۰/۶۶۲	۰/۸۴۲	تعهد ۶	۰/۵۱۴	۰/۸۵۵	تعهد ۱
۰/۷۰۹	۰/۸۳۹	تعهد ۷	۰/۳۴۵	۰/۸۶۷	تعهد ۲
۰/۵۹۹	۰/۸۴۸	تعهد ۸	۰/۵۱۹	۰/۸۵۴	تعهد ۳
۰/۶۳۱	۰/۸۴۵	تعهد ۹	۰/۶۳۲	۰/۸۴۵	تعهد ۴
۰/۴۶۵	۰/۸۶۰	تعهد ۱۰	۰/۶۷۹	۰/۸۴۱	تعهد ۵

اعتباریابی^۱ سه مقیاس نگرشهای دینی

الف) اعتبار همزمان

برای سنجش اعتبار مقیاس تعهد دینی، مقیاس ایمان دینی و مقیاس بلوغ دینی از جرای همزمان مقیاسهای مزبور با پرسشنامه سلامت عمومی گلدبرگ (GHQ-28) استفاده شد. از آنجا که نتایج تحقیقات حاکی از وجود رابطه منفی بین تعهد

دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی با افسردگی، اضطراب، اختلال در عملکرد اجتماعی و نشانه‌های جسمانی است و رابطه مثبت با سلامت روانی دارد (برای مثال داینر و همکاران، ۱۹۹۷؛ کاترز و همکاران، ۱۹۹۵؛ مالتی و همکاران، ۱۹۹۹؛ فورای، ۲۰۰۲؛ یانگر و هیکس ۲۰۰۲؛ لارسن و همکاران، ۱۹۹۸؛ مک کالوف و همکاران، ۱۹۹۸؛ مک کالوف و ورثینگتون، ۱۹۹۵) در این پژوهش به منظور سنجش اعتبار مقیاسهای تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی از مقیاس سلامت عمومی گلدبرگ (GHQ-28) استفاده شده است. مقیاس سلامت عمومی ۲۸ ماده دارد و آزمودنی به یکی از چهار گزینه به هیچ وجه، نه بیش از معمول، بیش از معمول، بسیار بیشتر از معمول، پاسخ می‌دهد. گرفتن نمره زیاد در آن نشان‌دهنده سلامت عمومی کم است. مقیاس سلامت عمومی از پایایی بسیار مطلوبی برخوردار است.

در این تحقیق، چهار مقیاس تعهد دینی (RCI-10)، ایمان دینی (RFQ)، بلوغ دینی (RMS) و سلامت عمومی گلدبرگ (GHQ-28) به طور همزمان به ۲۰۰ دانش آموز (۱۰۰ دختر و ۱۰۰ پسر) داده شد. ضرایب همبستگی بین نمره‌های آزمودنیها در چهار مقیاس اخیر برای کل آزمودنیها در جدول (۱۲) آورده شده است. این یافته‌ها بیانگر اعتبار مقیاس‌های تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی است. هر چند ضرایب مقیاس تعهد دینی با سایر متغیرها معنی دار نیست در مقیاس کلی این ضرایب معنی دار است. جدول ۱۲- ضرایب همبستگی مقیاسهای سه گانه نگرش دینی و مؤلفه‌های سلامت عمومی

مقیاس	سلامت روانی	اضطراب	الزدگی	اختلال در عملکرد اجتماعی	نشانه‌های جسمانی
تعهد دینی	۰/۰۴۹	-۰/۰۵۹	۰/۰۸۲	۰/۰۷۷	۰/۴۴۷
ایمان دینی	-۰/۲۴۴**	-۰/۱۵۷*	-۰/۱۹۶**	-۰/۲۱۱**	-۰/۱۷۸*
بلوغ دینی	-۰/۱۷۹*	-۰/۱۱۸	-۰/۱۶۰*	-۰/۲۰۸**	-۰/۰۶۴
نگرش دینی	-۰/۱۸۷**	-۰/۲۱۱**	۰/۱۱۸	-۰/۱۵۶*	-۰/۰۸۲

* همبستگی در سطح ۰/۰۵ معنی دار است.

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.

ب) اعتبار سازه

در راستای بررسی اعتبار سازه سه مقیاس نگرشهای دینی تحقیق با توجه به تحلیل عاملی و روش مؤلفه‌های اصلی، یافته‌ها بیانگر این است که ۳۰ ماده مقیاسهای تحقیق در سه عامل قابل کاهش است. در راستای اجرای تحلیل عاملی برای بررسی قابلیت ۳۰ ماده پرسشنامه نگرشهای دینی، آزمون KMO انجام شد که ضریب به دست آمده بسیار رضایت‌بخش بود (۰/۸۷۸). هم چنین آزمون بارتلت برای کرویت در سطح $P < ۰/۰۰۰۱$ معنی‌دار بود و مقدار آزمون $۱۸۷۴/۱۹۲$ محاسبه شده است. در تحلیل عوامل از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی و بارهای عاملی حداقل ۰/۳۰ و ارزش ویژه بیشتر از یک استفاده شد؛ به عبارت دیگر ضریب همبستگی ۰/۳۰ به عنوان حداقل همبستگی قابل قبول بین هر ماده و عامل استخراج شده تعیین گردید.

نتایج تحلیل عاملی نشان داد که سه عامل قوی و معنی‌دار با روش مؤلفه‌های اصلی قابل استخراج است. عامل اول تعهد دینی نامیده می‌شود که ۱۵/۵۰۹ درصد واریانس ده گویه را تبیین کرده و مقدار ویژه آن ۴/۶۵۳ محاسبه شده است. ده گویه عامل اول عموماً به مقیاس تعهد دینی مربوط است. عامل دوم ایمان دینی نامیده می‌شود که ۱۲/۴۱۳ درصد واریانس نه گویه را تبیین کرده و مقدار ویژه آن ۳/۷۲۴ محاسبه شده است. از میان نه گویه یاد شده فقط دو گویه آن به مقیاس بلوغ دینی متعلق است. عامل سوم بلوغ دینی نامیده می‌شود که ۱۱/۵۵۲ درصد واریانس یازده گویه را تبیین کرده و مقدار ویژه آن ۳/۴۶۶ محاسبه شده است. از بین یازده گویه آن فقط دو گویه به مقیاس ایمان مربوط است و مابقی گویه‌های عامل سوم به مقیاس بلوغ دینی متعلق است. بنابراین سه مقیاس یاد شده از اعتبار سازه‌ای معتبر، مطلوب و رضایت‌بخشی برخوردار است.

در مجموع براساس این مختصات و یافته‌ها با استفاده از پرسشنامه ۳۰ ماده‌ای سه مؤلفه تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی تأیید می‌شود. نتایج تحلیل عاملی ۳۰ ماده مقیاس تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی پس از چرخش واریماکس در جدول (۱۳) آورده شده است.

جدول ۱۳- نتایج تحلیل عاملی ۳۰ ماده مقیاس تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینیس از چرخش واریماکس

ماده (گویه)	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم	ماده (گویه)	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم
تعهد ۷	۰/۷۹۸			ایمان ۳			
تعهد ۵	۰/۷۱۸			ایمان ۱۰			
تعهد ۶	۰/۷۱۰			ایمان ۴			
تعهد ۴	۰/۷۰۵			بلوغ ۱۰			
تعهد ۹	۰/۶۶۴			بلوغ ۴			۰/۶۳۳
تعهد ۳	۰/۶۵۰			بلوغ ۸			۰/۶۱۴
تعهد ۸	۰/۶۲۶			بلوغ ۶			۰/۵۸۹
تعهد ۱۰	۰/۵۵۷			بلوغ ۹			۰/۵۸۸
تعهد ۱	۰/۵۵۵			ایمان ۸			۰/۵۲۵
تعهد ۲	۰/۴۱۵			بلوغ ۲			۰/۴۶۵
ایمان ۲		۰/۶۹۷		بلوغ ۳			۰/۴۵۰
ایمان ۷		۰/۶۳۷		ایمان ۶			۰/۳۹۷
ایمان ۱		۰/۶۱۳		ایمان ۵			۰/۳۶۸
ایمان ۹		۰/۵۹		بلوغ ۵			۰/۳۳۳
بلوغ ۱		۰/۵۷۷		بلوغ ۷			۰/۳۲۰

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با استفاده از روش آماری تحلیل عاملی یک مقیاس بلند به نام نگرش‌های دینی و سه مقیاس کوتاه به نام‌های تعهد دینی (RCI-10)، ایمان دینی (RFQ-10) و بلوغ دینی (RMS-10) تهیه شد که از ضرایب پایانی و همسانی درونی رضایت‌بخشی برخوردار است. بررسی دقیق این سه مقیاس نشان می‌دهد که ماده‌های این پرسشنامه‌ها با ابعاد و وجوه مختلف تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی مرتبط است؛ لذا انتظار می‌رود که این سه مقیاس، تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی دانش‌آموزان (و چه بسا سایر اقشار جامعه) را بسنجد. بدیهی است ساخت این قبیل مقیاسها در سایر اقشار جامعه ایرانی مثل دبیران، آموزگاران و مدیران آموزش و پرورش، مدیران مراکز صنعتی و داوطلبان مشاغل سازمانهای مختلف وجوه تشابه و تمایز موارد و مقوله‌های تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی را در اقشار و گروه‌های اجتماعی مختلف مشخص خواهد ساخت.

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مقیاسهای تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی از اعتبار سازه و همزمان فراوانی برخوردار است و در نتیجه می‌تواند ابزار مناسبی برای تحقیق و پژوهش در حوزه تحقیقات نگرش‌های دینی باشد. در مجموع ضرایب همبستگی بین نمره‌های آزمودنی‌ها در مقیاسهای تعهد دینی، ایمان دینی، بلوغ دینی و سلامت عمومی گلدبرگ و خرده مقیاسهای آن معنی‌دار است.

محدودیت‌های تحقیق

یکی از محدودیت‌های تحقیق این است که اعتباریابی مقیاسهای تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی صرفاً با یک پرسشنامه صورت پذیرفته است. لذا پیشنهاد می‌شود

که در پژوهشهای آینده اعتبار این مقیاسها با پرسشنامه‌های دیگر نیز مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. محدودیت دوم این است که صرفاً از روش پرسشنامه استفاده شده است که توصیه می‌گردد از روشهای دیگر مانند مصاحبه نیز استفاده شود در ضمن توصیه می‌شود که برای اعتباریابی بیشتر این مقیاس از گروه‌های مختلف جامعه استفاده شود تا اعتبار آن در جمعیت‌های مختلف نیز ارزیابی شود. با توجه به ساخت و اعتباریابی سه مقیاس یاد شده، پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران ایرانی ارتباط تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی را با بسیاری از متغیرهای شخصی، رفتاری و اجتماعی در جامعه دانش آموزی و هم چنین سایر جامعه‌ها بویژه نوجوانان و جوانان بدقت مورد مطالعه قرار دهند.

منابع انگلیسی

- Davidson J. D and D. D. Knudsen (1977). A New Approach to Religious commitment. *Sociological Focus* 10(2): 151-173.
- Dudly, R. L and R. J. Cruise (1990). Measuring Religious Maturity: A proposed Scale. *Review Of Religious research* 32(2): 97-109.
- Cole, M. and R. Wortham (2002). The Dudley and Cruise religious Maturity Scale: A critical Evaluation: *The Social Science Journal*, 37(3): 445-52.
- Edwards, L. M., R. H. Lapp-Rincker, J. L. Magyer-Moe, J. D. Rehfeldt, J. A. Ryder, J. C. Brown, and S. J. Lopez (2002). A Positive Relationship Between Religious Faith and Forgiveness: Faith in the Absence of Data?. *Pastoral Psychology*, 50" 147-152.
- Hill, P. C., & Hood, R. W. W Jr (Eds.) (1999) *Measures of religiosity*. Birmingham, Al: Religious Education Press.
- Hoge, D. R. (1972). A validated intrinsic religious motivation scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 11, 369-376.
- Koenig, H. G., McCullough, M. E., & Larson, D. B. (2001). *Handbook of religion and health*. New York: Oxford University Press.
- Lewis, C. A., M. Shevlin, C. McGuckin and M. Navratil (2001). The Santa Clara Strength of Religious Faith Questionnaire: Confirmatory Factor Analysis. *Pastoral Psychology*, 49: 379-384.
- McCullough, M. E. & Worthington, E. L., Jr. (1995) College Students 'perceptions of a Psychotherapists treatment of a religious issue: partial replication and Extention - *Journal of counseling and Development*, 73 .626-634.
- McCullough, M. E and et al (1997) Gender in the context of supportive and challenging religious counseling interventions. *Journal of counseling psychology*, 44, 80-88.
- Mockabee, S. T., Monson, J. Q. & Grant, J. T. (2001) Measuring religious. Commitment among Catholics and Protestants: A new approach. *Journal for the scientific study of*

- Religion, 40, 675-690.
- Morow, D., Worthington, E. L. Jr & McCullough, M.E(1993) Observers perceptions of a psychologists treatment of a religious issue. *Journal of counseling and Development* 71, 452-456.
- Plante, T. G & Sherman, A. C (2001) *Faith and health: psychological Perspectives*, New York: Guilford.
- Plante, T. G. & Boccaccini, M. (1997) The santa clara strength of Religious Faith Questionnaire. *Pastoral psychology* 45, 375-387.
- Plante, T. G, Yancey, S., Sherman, A. C & Guertin, M (2000).The association between strength of religious faith and psychological functioning.*Pastoral psychology*, 48, 405-412.
- Plante, T. G, Vallaey, C. Sherman, A. C & Wallston, K. A(2002). The development of a brief version of the santa clara strength of religious faith Questionnaire. *Pastoral psychology*, 52, 269-278.
- Plante, T. G. and E. Canchola (2004). The association between strength of religious faith and Coping with American terrorism regarding the events of September 11, 2001.*Pastoral psychology*, 50, 359-368.
- Storch, E. A., J. W. Roberti., E. Bravata and J. B.Storch (2004). Psychometric Investigation of the Santa Clara Strength of Religious Faith Questionnaire-Short Form.*Pastoral Psychology*, 52: 479-484.
- Storch, E. A., J. W. Roberti., E. Bravata and J. B. Storch (2004). Sterngh of Religious Faith:A Comparison of Intercollegiate Athletes and Non-Athletes. *Pastoral Psychology*, 52: 485-489.
- Worthington, E. L and et al (1988). preliminary tests of worthingtons (1988) theory of important values in religious counseling. Paper presented at the First International Congress of Christian counseling, Atlanta. GA.
- Worthington, E. L., Jr. (1988). Understanding the values of religious clients: A model and its application to counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 35, 166-174.
- Worthington, E. L., Jr., Bursley, K., Berry, J. T., McCullough, M., Baier, S. N., Berry, J. W., Wade, N. G., & Canter, D. E. (2001). Religious commitment, religious experiences and ways of coping with sexual attraction. *Marriage and Family: A Christian Journal*, 4 411-423.
- Worthington, E. L. Jr., Kurusu, T. A., McCullough, M. E. & Sandage, S. J. (1996) Empirical research on religion in counseling: A ten-year review and research prospectus. *Psychological Bulletin*, 119, 448-487.
- Worthington, E. L., Jr., & Sandage, S. J. (2002). Religion and spirituality in psychotherapy. In J. C. Norcross (Ed.), *A guide to psychotherapy relationships that work* (pp.). Oxford, England: Oxford University Press, in press.
- Worthington, E. L. J, N. G. Wade, T. L. Hight, J. S. Ripley, M. E. McCullough, J. W. Berry, M. M. Schmitt, J. T. Berry, K. H.Bursley, L. O'Connor (2003). The Religious Commitment Inventory-10: Development, Refinement, and Validation of a Brief Scale for Research and Counseling, *Journal of Counseling Psychology*

